

UDK: 434.53:380:339.5+620.179.1+343.83

Dr Zoran D. Radović,

doktor pravnih nauka, glavni i odgovorni urednik časopisa „Tokovi osiguranja“

Mr Ivan D. Radojković,

direktor Regiona Jug „Dunav dobrovoljnog penzijskog fonda“

PREVARE U MEĐUNARODNOJ TRGOVINI

Poslednjih meseci, međunarodna trgovina izložena je prevarama u mnogim oblastima, kao što su poslovanje s robom i uslugama, investicije, pomorsko osiguranje i osiguranje spoljne trgovine. Iako prevare u trgovini ne predstavljaju novinu, kompjuterizacija i internet doprineli su njihovom povećanju. Međunarodna trgovina ugrožena je i pojavom visokotehnološkog kriminala. Borba protiv svih vrsta prevara postala je neophodna u današnjem vremenu.

U ovom članku razmatrani su svi aspekti prevare koji predstavljaju očiglednu opasnost za međunarodnu trgovinu. Posebna pažnja posvećena je otkrivanju i sprečavanju prevare. Ističe se da je potrebno usvojiti nove propise u tom smislu kako bi se unapredila pravna kultura.

Ključne reči: *međunarodna trgovina, prevara, obmana, otkrivanje i prevencija*

1. Uvod

Nema greške bez neznanja, niti prevare bez greške. Prevare, kao i greške, stvaraju pogrešnu sliku o pravnom okviru i činjeničnom stanju, o kojima se zaključuje na osnovu ponašanja druge ugovorne strane. Ugovor obeležen

prevarom, ništav je. Prevara koju preduzima osiguranik razlog je za poništenje ugovora, a osiguravač obično nije u obavezi da vrati plaćenu premiju.

Svaka prevara, pa tako i prevara u međunarodnoj trgovini, predstavlja opasnost po društvo u celini. Kada je poverenje među pripadnicima društva veće, društvo, generalno, postaje pouzdanije. Međutim, smatra se da se, ako prevara postane donekle prihvatljiva, problemi koji nastanu neće sami rešiti. Pojedine države usvajaju određene zakone u tom smislu. Treba biti svestan činjenice da živimo u okruženju gde postoji „kultura kompenzacije“. Svaki ugovarač osiguranja ili osiguranik, kada se nađe u situaciji da ima pravo na odštetu, po ugovoru ili van ugovora, obično potražuje iznos veći nego što mu pripada.

Pri istraživanju prevara u međunarodnoj trgovini, treba uzeti u obzir dva, međusobno povezana pitanja. Prvo, bogatstvo komercijalnog sveta leži u obećanjima koja ugovorne strane nikada nisu nameravale da ispune ili bi se naknadno predomislile. Štaviše, najveće bogatstvo komercijalnog sveta nalazi se u tim obećanjima. Ako tragamo za datim obećanjima, možemo ih pronaći uglavnom u dokumentima. U prevarnim radnjama često se koriste komercijalni dokumenti. U falsifikovanim dokumentima navodi se da roba postoji ili da je u ugovorenim količinama i ugovorenog kvaliteta, što se naposljetku ispostavlja kao netačno.

Zakoni koji se tiču obavezujućih ugovornih dužnosti čuvaju ugovorne strane od prevara jasnim odredbama. Francuski zakon (Građanski zakonik, član 1116) predviđa da prevara postoji kada ju je počinila druga ugovorna strana. Švajcarski zakon (Zakon o obligacionim odnosima, član 28) predviđa da zaključeni ugovor nije obavezujući ako ga je jedna ugovorna strana zaključila na prevaru. Nevina ugovorna strana može uvek zahtevati poništenje ugovora pred sudom.

Komisija Ujedinjenih nacija za međunarodno trgovinsko pravo (UNCITRAL) postala je svesna široke rasprostranjenosti komercijalnih prevara i njihovog velikog uticaja u svetu. Smatra se da edukacija i obuka mogu imati značajnu ulogu u sprečavanju prevara i da utvrđivanje opštih znakova upozorenja i pokazatelja komercijalne prevare može biti od posebnog značaja u suzbijanju prevara. Takođe je važno zaštititi nevine ugovarače osiguranja.

2. Definicija prevare

Precizna pravna definicija komercijalne prevare ne može se adekvatno formulisati. Prikladnije je potražiti opisnu definiciju koja ističe osnovne elemente pojedinačnih prevara. Strategija prevare jeste ulivanje lažnog poverenja ljudima i uveravanje ljudi da postoji nešto što ne postoji. Zakoni o prevari

pokrivaju razna krivična dela; primera radi, mere suzbijanja nedozvoljenih radnji koje se tiču situacija gde lica protivpravno stiču novac ili druge koristi putem prevare. U krivičnom kontekstu, prevara se obično tretira kao težak zločin. Pred građanskim sudom, finansijska naknada obično je jedini pravni lek tužioca. Trebalo bi da bude prilično jasno da je šteta žrtve posledica postupaka optuženog. Tamna strana prevaranata jeste to što druge ljude posmatraju kao predmete.

3. Prevarne radnje

Prevariti čoveka znači lišiti ga nečega, odnosno navesti ga na određeno postupanje. Teško je definisati prevaru u etici trgovanja, koja se u suštini tiče prevare suprotne ugovorne strane, što je, nadalje, od suštinskog značaja za razumevanje uobičajenih vidova prevare u međunarodnoj trgovini.

Prevaranti mogu pokušati da vam ukradu robu, poslovni identitet i tome slično. Prevare, naime, pokušava, a neretko i uspeva da počini neko lice – pravno ili fizičko. Ispitivanjem različitih pokazatelja, utvrđeno je da prevara postoji u raznim slučajevima. „Ace Europe“ objavila je da će uložiti napor na međunarodnom nivou da se prevaranti uhapsu. Prvi vid prevare na zajedničkom tržištu (sada EU) sastojao se od izbegavanja poreza i pribavljanja državne subvencije ili pomoći.

4. Organizacije koje se bave otkrivanjem i sprečavanjem prevara

Ustanova koja se bavi prevarama u međunarodnoj trgovini jeste Međunarodna privredna komora u Parizu, koja je, za te svrhe, osnovala Međunarodni pomorski biro, 1981. godine, kao nevladinu organizaciju. Kao neprofitna organizacija, ona ima zadatak da spreči prevare u međunarodnom pomorskom prevozu, da prikupi važne podatke u vezi s prevarama i da, u pojedinačnim slučajevima, savetuje i edukuje svoje članove. Postoji još izvestan broj organizacija uključenih u ovu oblast, kao što su INTERPOL, ICC „Commercial Crime Services“, „International Union of Marine Insurance“ (IUMI), „Salvage Association“, „Maritime Fraud Prevention Exchange“ i druge. Kancelarija Evropske komisije za borbu protiv prevara (OLAF), pri Evropskoj uniji, ima zadatak da zaštiti finansijske interese budžeta EU. OLAF je smislila politiku borbe protiv prevara. Njeni zadaci su suzbijanje prevara i korupcije.

5. Prevarni dokumenti

Komercijalni dokumenti, a naročito otpremnice, omiljeni su kada je reč o prevarama. Komercijalna prevara uvek uključuje izdavanje, korišćenje ili oslanjanje na dokumente koji se obično ne koriste u transakciji kojoj su namenjeni, ili na one što sadrže nepravilnosti. Dokumenti uključeni u trgovinsku transakciju predstavljaju početnu tačku istrage kod ovih prevara.

Postoje razni vidovi javljanja prevarnih dokumenta: kopiranje lažnog dokumenta, korišćenje lažnog dokumenta, korišćenje fotokopije lažnog dokumenta i zadržavanje dokumenata. Postoji pojmovna razlika između dokumenta koji predstavlja falsifikat i dokumenta koji sadrži lažne informacije. Falsifikovani dokument – na primer potvrda koju potpiše bilo ko umesto imenovanog procenitelja – ništav je.

a. Teretnica (konosman)

Teretnica ima tri važne funkcije. Prvo, to je isprava o vlasništvu koja daje pravo vlasniku dokumenta ili indosataru da potražuju vlasništvo nad robom. Drugo, to je račun za robu koja je isporučena prevoziocu. Treće, to je dokaz da je sklopljen ugovor između otpremnika i prevozioca (a to je često vlasnik broda). Teretnica se, takođe, koristi u prevarama. Smatra se da ovaj dokument ubuduće treba izbegavati uvek kada je moguće, i zameniti ga drugim dokumentima, kao što je neprenosiva teretnica i slično.

Događalo se već da se teretnice izdaju s netačnim podacima o robi u prevozu u pogledu njene ispravnosti, datuma otpremanja i mesta skladištenja. To je često bila posledica zavere između špeditera koji posreduje između različitih strana s kargo interesom (otpremnik i primalac), s jedne strane, i vozara, s druge strane.

Falsifikovane teretnice koriste se za krađu karga.

Teretnice koje se izdaju po brodarskom ugovoru na putovanje vezivale su se za „prevare po brodarskim ugovorima“. Primera radi, roba koja se prevozi brodom nikada ne stigne na odredište.

Primeri u ovom tekstu odnose se na arbitražu i sudske postupke, u kojima je autor ovog članka učestvovao.

PRIMERI:

Teretnica je izdata za prevoz kineskih obroka od soje brodom MV MARIZ od Dalijana do Novorosijska. Plaćanje je ugovoreno putem akreditiva. Prodavac je uzalud pokušavao da izvrši naplatu od banke, jer je dostavio kopiju teretnice. I drugi pokušaj prodavca bio je bezuspešan, iako je podneo sveže zapečaćenu

teretnicu. Na teretnici se, pored broda MARIZ, kasnije pojavio i brod MV Myson. U Novorosijsku, prodavac je uspešno primio obroke od soje tako što je podmitio prevoziocu robe. Uprkos upozorenju, ugovorena je prodaja s nepoznatim prodavcem, umesto s poznatim međunarodnim kompanijama.

Teretnica je izdata za prevoz prvoklasnih toplo valjanih limova u rolnama, brodom MV Aegen Clipper, koji je iz Marijupolja plovio za Kaošijung. Vozar je bio „Aquarian Shell Marine“ Inc, kompanija koja nije vlasnik broda („brodar-raspolagač“). Usled sporog ukrcaja robe, brod je napustio luku ukrcaja sa samo polovinom ukrcanog karga. Prodavac je bio primoran da iznajmi drugi brod za prevoz ostatka karga i da plati dodatnu vozarinu. Parnica protiv vozara „Aquarian“ morala je biti obustavljena kada se saznalo da je optuženi ostao bez sredstava. Bilo je očigledno da takav prevoz robe treba ugovarati samo s pravim vozarima, vlasnicima brodova.

Karakteristične prevare: navedeni brod ne postoji; pogrešan naziv luke ukrcaja; pogrešan datum ukrcaja; pogrešno stanje robe i pogrešan prostor na brodu gde se roba skladišti.

Prevara obično uključuje:

- namerno preterivanje u količini ukrcanog karga
- netačan opis robe ili ukrcanog karga
- postdatiranje ili antidatiranje teretnice.

b. Brod za prevoz robe

Prevara je kao problem bila prepoznata u starom Rimu, gde su brodovi, nesposobni za plovidbu, bivali potapani, a lažno se tvrdilo da je u njima pšenica. Očekivalo se da će država platiti odštetu. Potapanje broda, međutim, nije jedan od rizika koje danas zovemo „rizici mora“.

Od tog vremena pa nadalje, nezakonito potapanje brodova postaje praksa u slučajevima kada je cena karga niska i kada lopovi krađu robu, ili čak čitave brodove (što, u drugom slučaju, postaje piratski čin).

Vlasnici karga mogu biti ugroženi i u slučaju skretanja broda s planiranog toka putovanja ili neovlašćene promene smera putovanja.

c. Transportna dokumentacija koju izdaju špediteri

Udruženje špeditera (FIATA) preporučuje članovima da svojim klijentima izdaju FIATA FTC – potvrdu špeditera o transportu, po prijemu robe koja im je poverena. Špediter je odgovoran da robu koju je primio isporuči isključivo vlasniku tog dokumenta (u originalu). U suprotnom, špediter može biti odgovoran za plaćanje odštete.

Potvrde špeditera često su zloupotrebljavane. Neki špediteri izdaju sopstvene potvrde koje nisu odgovarajuće vrednosti i pomažu da prevara bude uspešna.

Smanjenje zapremine tereta predstavlja prevaru klijenata i vozara od strane špeditera. Naknade su uvećane cenama otpremanja robe prema cenovniku koji koriste svi veći vozari, pri čemu se cene obračunavaju uzimanjem u obzir vrste tereta što se otprema, kao i njegove zapremine.

PRIMER:

Televizori „samsung“ prodati su s uključenom vozarinom i osiguranjem, a plaćanje je trebalo izvršiti akreditivom. Predviđeno je da se banci dostavi špediterska potvrda radi naplate. Prevoz robe od luke Z do grada Y obavljen je železnicom. Dogovoreno je da se voz ne zaustavlja dok ne stigne na odredište. Voz je „nestao“ i nikada nije stigao na odredište. Dostavljanjem ugovornih dokumenata banci, prodavac je naplatio cenu robe. Potom je kupac saznao da je prevaren. Špediterska potvrda nije bila odgovarajuća. U tekstu potvrde pisalo je da špediter drži robu u ime prodavca, a ne u ime kupca. Kupac nije mogao da naknadi osigurani iznos od osiguravajuće kuće jer nije imao pravo vlasništva nad robom, drugim rečima nije se kvalifikovao kao osiguranik.

d. Mešoviti prevoz

Dokument o mešovitom prevozu sadrži ime vozara ili preduzeća za mešoviti prevoz, i potpis jednog od njih. Konvenciju koja se bavi mešovitim prevozom robe nije ratifikovao onoliki broj država koji je potreban da bi mogla stupiti na snagu. Zbog toga se predlaže primena FIATA FTC dokumenata.

Za mešoviti prevoz robe najčešće se koriste kontejneri. Kontejnerizacija globalne trgovine donela je neverovatne koristi svetskoj privredi i prevozu robe. No s druge strane, otvorila je i brojne mogućnosti za prevare. „Trojanski“ kontejner navodno sadrži određenu vrstu robe, a po isporuci se ispostavlja da je sadržaj potpuno drugačiji.

e. Komercijalna faktura

Na licu komercijalne fakture potrebno je navesti ime prodavca. U zavisnosti od odredaba kupoprodajnog ugovora, potrebno je uključiti i druge elemente. Komercijalna faktura često se koristi da prevari kupca, a praćena je lažnim potvrdama o kvalitetu robe. Komercijalna faktura izdaje se po zaključenju kupoprodajnog ugovora. Zaključenje kupoprodajnih ugovora regulisano je Konvencijom Ujedinjenih nacija o ugovorima o međunarodnoj prodaji robe. Predlog da Konvencija treba da predvidi „poštenu saradnju“ ugovornih strana, međutim, nije uključen.

f. Dokument o osiguranju

Potrebno je da taj dokument izda i potpiše osiguravajuća kuća ili ovlašćeni agent. Osiguraniku se mora izdati originalni dokument o osiguranju. U dokumentu o osiguranju mora se navesti iznos osiguravajućeg pokrivača i moraju se nabrojati rizici pokriveni osiguranjem. Polisa osiguranja nije regulisana međunarodnim konvencijama. Međunarodna privredna komora predlaže da se primene engleske Institutske klauzule o robi. Osiguranik koji potražuje odštetu za pretrpljenu štetu mora da dostavi originalnu polisu osiguravajućoj kući. Osiguravajuća kuća potvrđuje da je oštećena strana osiguranik.

Prevara pogađa svaku vrstu osiguranja. Ona uključuje lažne i nepotpune informacije koje daje podnosilac prijave za osiguranje, kao i pokretanje odštetnog zahteva od strane osiguranika za štetu na osnovu lažnih ili obmanjujućih okolnosti.

Prevara u osiguranju predstavlja bilo koju radnju počinjenu s namerom da se nezasluženo dobije naknada od osiguravača. U vezi s robom koja se prevozi, prevara se javlja u dva oblika. Prodavac vara ili kupca robe ili, istovremeno, i osiguravajuću kuću kod koje je osigurao robu. Vozar pomaže u prevari. Primera radi, vozar izdaje „ispravnu teretnicu“ iako je roba ukrcana na brod u očigledno oštećenom stanju. Vozar dobija garanciju od prodavca da će mu se šteta naknaditi ukoliko se bude smatrao odgovornim.

Havarijski komesari, koje osiguravajuća kuća imenuje da utvrde uzrok i obim štete na osiguranoj robi, mogu izdati netačne potvrde, obojene prevaram. Osiguravajuća kuća često trpi štetu kada je reč o krađi robe; primera radi, kada se kargo otprema s uključenom vozarinom i osiguranjem. To važi i kada se krađa robe vezuje za potapanje brodova.

6. Prevare vezane za akreditive

Akreditivi, najčešći metod finansiranja međunarodne trgovine, sve više zabrinjavaju međunarodnu trgovinsku zajednicu, zbog prevara koje se s njima povezuju. Akreditiv predstavlja žilu kucavicu međunarodne trgovine. Dokumentarni akreditiv posebna je transakcija i u potpunosti je nezavisan od bilo kog osnovnog ugovora. Međutim, ne postoji volja sudova da izdaju nalog za privremenu zabranu kada se javi sumnja na prljavu igru, kako bi zaustavili isplatu po akreditivu, dok se ovo pitanje ne istraži. To omogućava prevarantima da pobegnu s novcem.

Pre plaćanja ugovorenog iznosa prodavcu robe, banka pažljivo proverava svu dokumentaciju (koju je dostavio prodavac) navedenu u akreditivu, kako bi se uverila da li je u skladu sa uslovima akreditiva. Ako ispuni tu dužnost, banka se oslobađa svake odgovornosti. Banke nikada detaljno ne proveravaju postoji li neslaganje dokumenata sa uslovima akreditiva ako to nije očigledno. One nemaju zakonsku obavezu da ispituju komercijalnu ispravnost bilo koje strane u transakciji, bez obzira na to pod kojim je uslovima ušla u tu transakciju (presuda suda u Engleskoj, „Ferguson & General Investments“ Ltd.).

Posledice prevara u vezi s dokumentarnim akreditivom jesu prevareni kupci, banke koje izdaju akreditive, banke koje potvrđuju akreditive, kao i osiguravajuće kuće. Jedan od problema je to što vreme i rastojanje u pomorskom prevozu robe čine sistem plaćanja pre isporuke veoma značajnim. Beskrupulozne osobe mogu da okrenu taj sistem u sopstvenu korist. Iako, u osnovi, sistem akreditiva funkcioniše između kupca i prodavca, postoji još mnogo strana uključenih u transakciju.

Transakcija, dakle, može biti ne samo međunarodna već i multinacionalna, sa svim pratećim problemima vezanim za sprovođenje istrage i sudsku nadležnost.

7. Prevare u pomorskom osiguranju

Ugovorom o pomorskom osiguranju osiguravač se obavezuje da osiguraniku naknadi sve štete proistekle iz pomorskog putovanja. Polisa pomorskog osiguranja predstavlja ugovor o naknadi štete na predmetu osiguranja usled imenovanih rizika, za vreme putovanja. U zavisnosti od vrste osiguranja, aktivni učesnici prevare mogu biti prodavci i kupci, vozari, prenosioци tereta, vlasnici skladišta, havarijski komesari, agenti osiguranja i veštaci koje imenuje sud.

PRIMERI:

Kupac je kupio beli pirinač u džakovima koji su prevoženi brodom MV Valentin Zolotarev iz Bajuguanga u Kini do Burgasa u Bugarskoj. Akreditiv je uključivao CIF uslove. Ugovor o prodaji predviđao je da se pirinač osigura prema institutskoj klauzuli za osiguranje robe od svih rizika. Prodavac je naplatio cenu robe podnošenjem otpremne dokumentacije (fakture, tovarnog lista i polise osiguranja) banci. Kada je brod stigao u Burgas, otkriveno je da pirinač nije za upotrebu jer je u potpunosti zaprljan buđem. Kupac je prevaren. Havarijski komesar osiguravajuće kuće utvrdio je da pirinač nije kontaminiran morskom vodom. Osiguravajuća polisa sadržala je sledeći tekst: „svi rizici u

skladu s institutskom klauzulom za osiguranje tereta od svih rizika B/-1.1.82". („B“ klauzule pokrivaju samo rizike nabrojane u klauzulama i nisu „A“ klauzule za osiguranje tereta od svih rizika.) Kupac nije mogao da naknadi štetu po osnovu polise osiguranja jer polisa pokriva samo štetu na pirinču nastalu od morske vode. „A“ klauzule o osiguranju prevoza robe od svih rizika pokrivaju štetu od morske vode, ali one nisu bile uključene u osiguravajući polis.

Predmet: gorenavedeni slučaj brodova MV MARIZ i Myson. Roba je ukrkana na brod (osigurani su kineska soja i kukuruz u rinfuzi). Potvrdu o osiguranju izdali su agenti „Lojda“. Roba je delimično oštećena (vlažna). Kupac robe nije mogao uspešno da potražuje naknadu za pretrpljenu štetu jer nije mogao da dokaže da ima pravo vlasništva nad robom.

8. Prevare u osiguranju izvoznih kredita

Osiguranje izvoznih kredita predstavlja vrstu osiguravajuće zaštite kojom se pokrivaju štete koje pretrpe izvoznici robe ili usluga u slučaju neplaćanja. Međutim, ne očekuje se da osiguranik (izvoznik) zloupotrebi tu zaštitu. On se obavezuje da obrati dužnu pažnju pri poslovanju s nepoznatim kompanijama. Kupce najpre treba pažljivo ispitati. U suprotnom, izvoznik neće biti pokriven osiguranjem u slučaju stečaja kupca. Da bi kupac izvršio prevaru, potrebno mu je znanje eksperta da proceni kada da proglasi stečaj. Zakoni koji se odnose na stečaj fizičkih lica predviđaju kazne za određene prekršaje kojima se doprinosi nesolventnosti.

Osiguranje izvoznih kredita podeljeno je na sledeći način: *Del credere* osiguranje, prema kome poverilac postaje osiguranik; garancijsko osiguranje („kaucijsko“, „suretyship“), u kome dužnik postaje osiguranik, i osiguranje poverenja, gde osiguranik pruža poverenje određenom licu.

9. Prevare u osiguranju solventnosti

U osiguranju solventnosti, gde se osiguranik osigurava od neplaćanja duga, kao predmet osiguranja javlja se dug kao šteta za koju osiguranik traži pokriće. Predmet osiguranja ne može biti imovina dužnika. Potrebno je uočiti razliku između osiguranja solventnosti i bankarskih garancija, koje su brojne. U suštini, osiguranje solventnosti jeste ugovor o naknadi štete iz osiguranja, po kome osiguranik može naplatiti sumu osiguranja od osiguravača po ostvarenju rizika pokrivenog osiguranjem.

10. Investicijske prezare

Postoje različite vrste investicijskih prevara. Većina prevarnih radnji odnosi se na akcije i obveznice ili na materijalnu imovinu. Lažne investicijske šeme cvetaju uprkos zakonima o zaštiti. Investitori špekulanti imaju mogućnost da uđu u obećanu zemlju brzog uvećanja kapitala u obliku materijalne imovine, kao što je srebro i zlato, kako bi izbegli rizike običnih akcija. To predstavlja vrstu nagrade za prevarante. Prevaranti varaju u isto vreme osiguranika i osiguravača.

Prezara pripadnika određene grupe takođe ugrožava investicije. To znači da jedno lice najpre stiče poverenje ostalih, a zatim ih vara u nekoj vrsti finansijske transakcije. Ta vrsta prezare predstavlja opasnost jer urušava uobičajena upozorenja o investicionim programima koje propagiraju stranci.

11. Visokotehnoški kriminal

Termin „visokotehnoški kriminal“ pokriva sve, od sofisticiranih napada na sajtove vlada država i trgovinskih kompanija do i-mejlova u kojima se nude lažne nagrade. Teško je izmeriti njegov obim: od krađe identiteta, preko hakovanja do prevara na internetu. Visokotehnoški kriminal sastoji se od kriminalnih radnji na internetu, počinjenih korišćenjem elektronske komunikacione mreže i informacionog sistema. Takođe, visokotehnoški kriminal obuhvata sve: od sofisticiranih napada na veb-sajtove vlada država do štetnih i-mejlova.

Visokotehnoški kriminal može se klasifikovati na sledeći način:

- kriminal specifično vezan za internet, kao što su napadi na informacioni sistem
- prezare na internetu i falsifikovanje, kao što je na primer krađa identiteta
- podsticanje na terorizam i drugo nasilje.

Nije poznat broj kompanija žrtava visokotehnoškog kriminala, kao ni koliko ih on na kraju košta. Sveobuhvatna metodologija za procenu takve štete ne postoji. Kompanije čute, zabrinute da će ih klijenti i konkurencija smatrati ugroženima.

Krađa identiteta predstavlja ozbiljan kriminalni čin. Prezare putem i-mejla ili veb-sajtova radi pribavljanja ličnih ili finansijskih podataka postale su uobičajena stvar. Žrtve često nisu ni svesne da su prevarane. Internet je postao opasno oružje u rukama počinioca prevara i zasigurno doprineo gruboj nejednakosti u nekim oblastima društva. Sofisticirani virusi biće radna snaga

špijunaže 21. veka. Kompjuteri su puni podataka što se u sekundama kopiraju i emituju svuda po svetu, i teško je otkriti ko stoji iza napada.

Visokotehnološko oružje podstiče ekonomsku špijunažu. „Haker izgleda kao hidra s velikim brojem glava u ranom periodu svog razvoja.“ Kompjuterski kriminal, sa svojim tehnološkim aspektima, predstavlja ozbiljan zločin. Ovaj kriminal je u porastu, kao i zloupotreba informacione tehnologije. Kompjuteri se koriste za razne prevare, pronevere i zloupotrebe. Štaviše, prevare se vrše korišćenjem kreditnih kartica i plaćanjem putem interneta. Kriminalne radnje izvršavaju se na razne načine; primera radi, prikrivanje očigledne veze između počinioca i žrtve, što omogućava počiniocu da izbegne kaznu.

Što se tiče osiguranika, čini se da su i oni izloženi raznim prevarama iz prethodnog teksta. Potrebno je zaštititi lične podatke osiguranika. Ali postoji problem koji treba rešiti na odgovarajući način kako bi se osiguravačima omogućilo da obave svoju dužnost, s jedne strane, te da zaštite lične podatke osiguranika, s druge strane. Zaštita ličnih podataka osiguranika treba da bude proporcionalna. Bez dovoljno podataka o osiguranicima, osiguravači neće biti u stanju da procene rizike koje treba uključiti u osiguravajuće pokriće. Neophodna je dovoljna količina podataka o osiguraniku kako bi osiguravajuće kuće mogle da posluju adekvatno. U suprotnom, osiguravači mogu povećati iznos premije. Nedovoljna količina podataka neće otkriti nepoštenog osiguranika koji vara osiguravajuću kuću.

Važeći zakoni o zaštiti u Evropskoj uniji zabranjuju prenos ličnih podataka u zemlje u kojima se privatnost ne poštuje na pravi način. Evropska unija hitno je odgovorila na visokotehnološki kriminal. Određeni broj zakonodavnih mera u EU doprineo je borbi protiv visokotehnološkog kriminala, usvajanju direktiva, kao i osnivanju Evropskog centra za visokotehnološki kriminal. U tom smislu, veoma je važno usvajanje Konvencije o visokotehnološkom kriminalu 2001. godine. Tom konvencijom propisano je donošenje značajnih zakona za borbu protiv kriminala, kao što su nezakonit pristup, nezakonito presretanje, ometanje podataka i zloupotreba uređaja, kao i prestupi vezani za kompjuter, koji uključuju falsifikovanje i prevaru korišćenjem kompjutera.

12. Sprečavanje prevara u međunarodnoj trgovini

Pre sklapanja obavezujućeg sporazuma, potrebno je da se sve strane zaštite tako što će biti posebno pažljive kada po prvi put posluju s nepoznatim osobama i proveravati standarde i integritet osoba koje upravljaju kompanijama.

Sve veća konkurencija na svetskom nivou i porast troškova poslovanja navode sve više trgovaca da se priklone prevari kako bi opstali. Važno je

razumeti uobičajene vrste prevara u međunarodnoj trgovini. Sprečavanje prevare zasniva se na pretpostavci da se ona ne dešava sporadično. Prevara se javlja kada postoje povoljni uslovi za to. Prvo treba u osnovi napasti uzroke. Otkrivanje prevare uključuje otkrivanje njenih pokazatelja, i razlikuje se od sprečavanja prevare. Sprečavanje obuhvata uklanjanje faktora koji mogu dovesti do prevare, dok otkrivanje podrazumeva i njeno zaustavljanje. Prvi korak u otkrivanju prevare jeste otkrivanje sumnjivih šteta. Nema, međutim, univerzalnog modela za prevenciju i zaustavljanje prevare.

U pogledu teretnice, neophodno je preduzeti sledeće mere: pregledati robu u luci utovara; uveriti se da je roba ukrcana na brod; proveriti da li brod poseduje odgovarajuću klasifikaciju (sposobnost za plovidbu); pregledati robu u luci istovara; uveriti se da je roba adekvatno spakovana. Slične mere treba preduzeti kada se roba prevozi u kontejnerima.

Kada je reč o teretnim brodovima, potrebno je da sve zemlje koje učestvuju u trgovini razmotre mogućnost sprečavanja prenosa vlasništva, prenosa zastave i registracije brodova.

Kada je reč o komercijalnim fakturama koje izdaje prodavac robe, potrebno je pažljivo proveriti da li opis robe odgovara uslovima kupoprodajnog ugovora. Robu treba pregledati pre utovarivanja u kamion, železnički vagon i slično.

Kada je reč o osiguranju, zna se da osiguravajuća kuća često poslednja sazna da je prevarena. Pre isplate odštetnog zahteva podnetog osiguravajućoj kući, potrebno je da se njeni agenti uvere u to da je podnosilac odštetnog zahteva osiguranik i da je odštetni zahtev plativ (treba utvrditi da li je šteta na robi „posledica“ osiguranih rizika). Sumnjive odštetne zahteve treba proslediti specijalnim istražnim odeljenjima. Osiguravajuća kuća može poništiti polis osiguranja ukoliko se utvrdi da je odštetni zahtev prevaran. Treba, međutim, uložiti napor kako bi se prevara zaustavila u fazi zaključivanja osiguranja, a ne tek u fazi rešavanja odštetnog zahteva. Potrebno je i intenzivirati borbu protiv prevara pri preuzimanju rizika kako bi se obeshrabrili potencijalni prevaranti.

Istraživanje prevara u vezi sa kreditivima često je složen posao. Preventivne mere uključuju ocenu boniteta zajmotražioca (posebnu pažnju treba posvetiti prirodi i istoriji poslovanja klijenta, uključujući promenu vlasništva i upravljanja kompanijom, veće poslovne partnere i njihove poslovne šeme); treba odobriti ograničenje za iznose na kreditivima; svako drastično povećanje iznosa na kreditivima treba detaljno proveriti; treba izbegavati i transakcije vezane za akreditive s neuobičajenim uslovima i proveravati dobavljače i potvrde o inspekciji (procenitelji treba da budu nezavisni). Zaštitu od prevara vezanih za akreditive treba tražiti od sudova. Može se pribaviti sudski nalog i njime banci koja izdaje akreditive zabraniti da vrši isplatu po osnovu akreditiva ukoliko je prevara jasna i očigledna. Osnovni princip prevare i sudskog naloga je, izgleda,

da sudovi primenjuju izuzeće zbog prevare samo kada je korisnik osiguranja svestan prevare.

Osiguranje izvoznih kredita izloženo je prevarama jer se obično ne zna ko je osoba od koje se očekuje da izmiri načinjeni dug. Zbog toga se od poverioca i njegovog osiguravača očekuje da provere pouzdanost budućeg dužnika. Tarifa premije utvrđuje se na osnovu dobijenih informacija. Trebalo bi u obzir uzeti i ocene kreditnog rejtinga budućeg osiguranika koje objavljuju agencije kao što je „Standard & Poor“.

Investicije su takođe izložene prevarama. Ne postoji jedinstven model zaštite investitora. Zaštita investicija je obuhvatan termin koji se odnosi na bilo koji vid osiguravajućeg pokrića ili garancije da investicija neće biti izgubljena zbog prevare. Zajmodavci bi zasigurno prihvatili da plate veću premiju osiguranja kako bi pokrili rizik od gubitka kada ugovorne strane nisu dovoljno poznate. Ali to nije pravi pristup. Potrebno je kontrolisati brokere i ostale učesnike u poslu i zakonski ih sprečiti da zloupotrebljavaju investicije.

Visokotehnološka bezbednost zahteva hitan univerzalni pristup. Određeni koraci već su preduzeti. U mnogim industrijskim granama osnovani su organi koji pomažu kompanijama da upozore jedna drugu na nove pretnje. Predlaže se lakša podela informacija o digitalnim pretnjama. Prikupljeno znanje o hakerskim metodama (koji uvek koriste iste metode) treba podeliti kako bi se kreirale potrebne mere. Evropska unija pravi nacrt zakona kojim bi se kompanije primorale da pruže detaljne i hitne informacije u vezi s hakerskim napadima. Probleme kompjuterske i visokotehnološke bezbednosti treba odmah rešavati. Kako ljudi postaju zavisniji od tehnologije, tako rastu i rizici.

Psiholozi i sociolozi reći će vam da ljudi imaju prirodnu tendenciju da veruju jedni drugima. Nažalost, to poverenje urušeno je „kulturom kompenzacije“. Mnogi iskorišćavaju tu prirodnu sklonost kako bi stekli protivzakonitu ličnu dobit. Stoga je neophodna razmena važnih podataka ne bismo li otkrili potencijalne prevare, uglavnom preko nacionalne privredne komore. Takođe, potrebna je i međudržavna saradnja. Treba oformiti zvanične grupe koje bi se bavile istraživanjem prevara. Mnoge od njih već postoje, primera radi OLAF, sa strategijom sprečavanja prevara. Tu je i Biro za sprečavanje prevara u osiguranju u Velikoj Britaniji. Potrebno je uspostaviti saradnju s organima za sprovođenje zakona. Veća upotreba tehnologije od vitalnog je značaja za otkrivanje prevara. Takođe je važno da zaposleni u trgovinskim firmama i osiguravajućim kućama, kao i policija, prođu obuku za otkrivanje prevara. Promena zakona na ovom polju biće od pomoći, ali nije magična pilula. Zakone treba menjati mnogo brže nego što se menja pravna kultura.

Izvori

- Narasimhachar, K. T, Basu's Fraud and mistake, Allahabad, 1965.
- The article „Money-changers at bay“ The Economist, London, 7th–13th February 2015.
- Smith Barry, Fraud business and customer issues, Post Magazine, London, 1985.
- English Fraud Bill 2005.
- Pound, R, An Introduction to the Philosophy of Law, London, 1980. p. 236.
- Guide to the prevention of international frauds, 1985, International Chamber of Commerce, Paris, 1985. Prevention of International Trade Frauds (T. O. seminar), <http://www.tolee.com/html/col246.htm>, 20.1.2015.
- Recognising and Preventing Commercial Fraud, UNCITRAL, New York, 2013.
- May, Jakki Application temptetion, Post Magazine, London, 22.3.2012.
- Criminal deception: the using of false representation to obtain an unjust advantage or to injure the rights or interests of another, Arlidge, Anthony J, and Jaques Parry, Fraud, London, 1985, p. 21.
- Arnould, T. W, The folklore of Capitalism, 1937, p. 7.
- Callum, Brodie, Ace heralds international efforts as fraudsters jailed, Post Magazine, London, 6.10.2011.
- Commission Anti-fraud policy, http://ec.europa.eu/anti-fraud/policy/preventing-fraud/index_en.htm, 2015.
- Radović, Zoran, Aleksić, Živojin, Petrović, Zdravko and Petrović, Tomislav, Prevare u osiguranju, Beograd, 2003.
- Ellinger, E. P, Fraud in Documentary Credits and Fraudulent Documents, Singapore, 1983, p. 191.
- Bartle, Ronald, Introduction to Shipping Law, London, 1958, page 2.
- Thomas, R. J. D, Bill of Lading Fraud, Colloquium of International Maritime Commette, Venice, 1984. page 35.
- Hawawy, Mohammad El, Fraudulent bills of lading, <http://www.tamimi.com/en/magazine/law-update/section-5/june-issuse/fraudulent-bills-of-1>, 1.2.2015.
- Fraud in the maritime industry, published 28.1.2014. <http://www.skuld.com/topics/legal/fraud-in-the-maritime-industry/cargo-and-docu...>, 1.2.2015.
- Radović, Zoran, Prevare u transportnom osiguranju, CEFTA conference, Zlatibor (Serbia), Conference Publication, 2010, p. 372–373.

- By wording of Levy, Dover, Victor, A handbook to marine insurance, London, 1970, p. 2.
- Insurance of the freight forwarder's liability is excluding insurance cover in case the forwarder is in breach of his contractual duty to deliver the goods to the person entitled to receive goods, Rules and Bye-Laws of the Through Transport Mutual Insurance Association Limited, London.
- The contract of sale of goods is such contract by which the seller undertakes obligation to deliver the goods to the buyer enabling him to obtain ownership of the same, Dobrosav Mitrović, Ugovor o prodaji u ZOO, Zbornik radova sa savetovanja o ZOO, 1978. p. 525. In order to annul the contract, lex fori should be applied, Knežević, Gašo, Međunarodno pravo za trgovačke ugovore o međunarodnoj prodaji robe, Beograd, 1989, p. 180.
- Vilus, Jelena, Šta jugoslovenski izvoznik treba da zna u vezi sa Bečkom konvencijom, Informator, Zagreb, 1981, p. 17.
- Documentary Credits 2007 revision, applied from July 2007, International Chamber of Commerce.
- Radović, Zoran, Teretnica i polisa osiguranja, Privredno pravni priručnik, Beograd, br. 7/80, str. 43.
- Insurance Europe, aisbl, The impact of insurance fraud, Brussels, 2013.
- Insurance fraud, http://en.wikipedia.org/wiki/Insurance_fraud. 15.11.2011.
- The judgement of Court of Appeal, SR Hrvatska, br. III-CI-2183-5-02, Uppredno pomorsko pravo i kupoprodaja, br. 7/76.
- Shohana Islam and Shamim Ahamed, Preventing Letters of Credit Fraud, Bangladesh, Shohanapq@gmail.com, 2015.
- Ellen, Eric and Campbell, Donald, International Maritime Fraud, London, 1981, p. 1u10.
- Ivamy, E. R. H. Chalmers' Marine Insurance Act 1906, p. 1–2.
- Radović, Zoran, Osiguranje izvoznih kredita, Beograd, 1989, p. 8–9.
- Also known as the suretyship, Miran Jus, Kavcijska zavarovanja, Zavarovalni horizonti, Ljubljana, No. 1/2010.
- Tomašić, Veljko, Osiguranje izvoznih kredita, Beograd, 1970, p. 102–105.
- E. R. H. Ivamy, General principles of insurance law, London, 1970, p. 11.
- Leigh, L. H., The control of commercial fraud, London, 1982, p. 39.
- Plus500 ® Official site, Trade Stocks, Forex, Indices CFD <http://www.crimes-of-persuasion.com/Crimes/InPerson/MajorOPerson/affinity.htm>, 23.02.2015.
- Cybercrime, European Commission, Home affairs, <http://ec.europa.eu/dgs/come-affairs/what-we-do/policies/organized-crime-and-human>, 17.2.2015,

- McMurdie, Charly, Thieves in the night, The Economist, London, 20.12.2014
- Stanly Morgan, Cyber-crime and business, The Economist, 17.1.2015.
- Keen, Andrew, The internet is not the answer, The Economist, 17.1.2015.
- The article: Attack to cybercrime, The Economist, 29.11.2014.
- Goodman, Marc, Corporate cyber-security, The Economist, 13.12.2014.
- Convention on Cybercrime, Budapest, 23.11.2001,
<http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaty/Html/185.htm>, 17.2.2015.
- Prevention of International Trade Frauds (T. O. Seminar),
<http://www.tolee.com/html/col246.htm>, 20.1.2015.
- Avoiding crime and fraud in international trade,
<http://www.nibusinessinfo.co.uk/content/understand-common-type-fraud-international>, 20.1.2015.

*Prevod s engleskog jezika: **Bojana Papović***